

Háskúlin í Norðuroyrum

Hvítusunnadag stevndi Norrøna Felagið í Norðoyum fólk til fundar í Føgrulið, har háskúli var á sinni. Væl av limum felagsins og øðrum komu saman henda vakra seinnapartin. Farið varð niðan á Klakk, á gamla fundarstað háskúlans, og haðani oman Vágslíð oman at grundunum, har háskúlin stóð árin 1900-09.

1. partur

Veðrið var frálíkt, og øll- um tókti tað vera stuttligt og hugaligt at koma oman á hetta minnisrika stað. Sungnir vorðu fleiri songir og salmar, sum hiðani funnu leið út um landið fyrst í hesi öld, har m.a. tjóðsongurin kann vera nevndur.

Umframt fólk úr Klaksvík luttkø eisini ein bólkur upp á 23 frá Føroyamálsdeildini saman við Turið Sigurdardóttur. Hetta eru lesandi frá læstovnum í Norðurlondum, sum eru á skeið í feroyskum máli sum liður í útbúgving teirra.

Meðan fyrilestur varð hildin um háskúlan, sást ein bátur at kom at landi í gomlu støðni hjá háskúlamonnum. Upp á land komu tveir væl kendir og kærkomnir spælímenn, Hanus Johannesen og Jógvan Andrias Joensen. Ikki um at tala, tá frá leið, vorðu teir fúsir at taka til sín ljóðfari, tí tey høvdu teir ikki gloymt at taka við sær. Sjálvir eru teir bæði yrkjarar og tónasmiðir, og umframt egjor tilfar govu teir eisini áhoyrarum væl valdar songir hjá øðrum, sum hóskaðu væl til løtuna. Hetta var alt væl hóskandi og umbodadi nútíðina, ið smidliga rann saman við tað gamla, ið háskúlatíðin í Føgrulið ber okkum í nútíðini minni um og at hugsa um.

Vit prenta fyrilesturinn, sum Thomas Lemvig helt í Føgrulið henda vakra summardag. Hann er í trimum pørtum.

Í 90-unum

Áðrenn háskúlatíðin byrjaði í Norðuroyrum í 1899, var her eitt ávíst virksemi til frama fyri andliga og samfelagsliga menning í samsvari við nýggjar hugsjónir og krøv. Nevndur kann verða Simun F. Hansen — Simun í Vági. Hann hevði verið á Vallekilde háskúla í 1883—84 og staðið í læru í Keypmannahavn. Heimkominn aftur í 1885 stovnaði hann

skjótt egnan handil og virki og átti fiskiskip, sum hann reiddi út. Bygdini til frama stóð hann á odda fyri at byggja Samkomuhúsið í 1898 og var eisini høvuðsmaður fyri ungmannafelagnum, Norðoyggjafelagið nevnt, og umbodadi tað í Norðuroyrum og á felagsfundum og stevnu áðrastaðni í landinum. Í 1897 fekk hann ein fólkafund í lag uppi á Kjeli, har eini 5—600 fólk komu saman, og har m.a. fólk úr ungmannafelagnum Sólarmagn av Velbastað og úr Kirkjubø luttkø. Í 1898 var Simun saman við frú Sigrid Lützen við til fyrirreikingarfund suðuri í Havn at stovna eina forngrípagoymslu, ið seinni gjørdist Føroya Forngrípasavn. Trý ár eftir hetta varð Rasmus háskúlamaður kosin nevndarformaður fyri forngrípagoymslu.

Lærarin Simun M. Zachariassen á Kirkjubø skrivaði grein í FØR- INGATÍÐINDUM í 1895, har hann tók til orða um at fáa háskúlamálið framt. Hann hevði verið við at stovna Føringafelag í 1889, har eitt av endamálinum var at fáa ein feroyskan fólkaháskúla. Einkin var hent. Sama árið var hann við at stevna fólk til fundar uppi á Aar- skarði, har eini 300 fólk komu saman. Fráhalds- málið var eitt høvuðs- evnið, sum Absalon á Trøllanesi var undan- gongumaður fyri í Norðuroyrum, men eisini onnur samfelagsmál vorðu havd á hatti. Háskúlin gjørdist síðan ein av fráhalds- málsins stuðlum.

Eins og Samkomuhúsið stóð liðugt í 1898, megnaðu norðoyingar saman við eystaru síðu á Eystur- oy at reisa eitt sjúkrahús í Klaksvík, sum eisini stóð liðugt í 1898. Nýggjan skúla høvdu klaksvíkingar bygt í 1892.

Á sumri í 1899, tá ið norðoyingar vistu, at ein háskúli skuldi byrja til vetrar í Føroyum, stevndu fleiri føringafelagslimir í Norðuroyrum fólk til fundar uppi á Klakki sunnu-

dagin 9. juli. Fundarevnið var sett at vera: Skúlar og upplýsing. — Til røðarar bóðu teir: Jóannes Patursson, Simun í Vági, Sværra Patursson, Rasmus Effer- søe og Simun P. Rasmus- sen (S. P. úr Konoy).

At bygdinartan utan fyri Klaksvík eisini tóku sær um reiggj, eru dømi um, og Kunoyar bygd er gott dømi. Í 1900 varð har ibirt eitt ungmannafelag, Ung- felagið nevnt, sum hevði 30 limir. Samtíðis stovnaðu teir eitt lestrarfelag og fingtu til vegar eitt bókasavn við væl av bókum. Sumleiðis vita vit, at á Skarði var fólkíð fram- málaga á so mangan hátt, væl upplýst og lestrar- hugað. Í Kalsoynni búðu framfúsir menn, og Absalon virkaði fyri skúlaskapi og fráhaldi. Úti í Fugloy og Svinoy var S. M. Zachariassen lærari, og eisini hann arbeiddi fyri fráhalds málinum. Bóðir hesir lærarar settu sín samfelagsgagnligu spor eftir seg, sum komu til sjóndar í tí uppvaksandi ungdominum.

Háskúlin á veg

Tó at einki ítekligt enn var hent í háskúlamálinum, hevði tað síðan 1895 verið framtíð í bløðunum av og á og eisini verið til umrøðu á fólkafundum. Nú vorðu ungmannafeløg stovnað í fleiri bygdom, har Sólarmagn í Kirkjubø og á Velbastað var tað fyrsta frá 1895. Fyrsti fólkafundurin varð hildin heima á Sandi í 1894. Tey, sum gingu á odda í fólkafundarørluni kring um í oyggjunum, og tey, sum virkaðu í ungmannafeløgum, høvdu fleiri verið á fólkaháskúla í Danmark. Fyri teimum stóð ein komandi feroyskur háskúli sum ein stovnur, sum skuldi kveikja nýtt andligt fólkavirki í feroyska fólkíð sum heild, stimbra sjálvkenulu um egnu fólkasál við sínum rótum í samnorðurlandskum mentanararvi og siðmenning á kristnum staði, men kenna seg samtíðis sum serstøk tjóð og hava fólk- sins egna móðurmál sum tóli til upplýsingar og

nýhugsanar.

Í 1898 stillaði hin 32 ára gamli Jóannes Patursson seg upp sum valevni til fólkatingið. Í mai mánað kunnngjórði hann stevnu- mið síni, har hann hevði háskúlamálið við í ætlan síni, men varð ikki valdur tá. Á Ólavseku sama ár varð fundur í Tórshavn um málið. Ætlanin var, at Føringafelag skuldi taka sær av málinum, men í 1898 var tíðin lopin frá tí tá viknaða felag, og tí spurdist einki burtur. Árið eftir komu Simun og Rasmus heim úr Danmark við ætlan um at stovna ein fólkaháskúla, og hana settu teir í verk sama árið.

Eftir tað, at henda ætlan teirra gjørdist fólkí kunnug, vorðu teir vanligar nevndir háskúla- mennir. Tá ið nakað leið frá, frættist at skúlin skuldi haldast í einum av teimum størri bygdomum, og í september vistu bløðini frá at siga, at háskúlin skuldi byrja í november norðuri í Vági.

Hví valdu teir hesa bygð, kunnu vit spyrja. Ætlast kann, at Simun, sum var skarðsmaður, á ferðum suður á land og norð á Skarð hevur vitjað heimið hjá Jóan Peturi á

Stongunum, handils- manni. Heimið var tá og seinni kent fyri blískap og vinalag, ikki minst av avbygdafólki. Har stóðu eini tólm sethús, sum Jóan Petur átti, og kundu faast til leigu. Tað mundi tó vera Simun í Vági, sum fekk háskúlamenninar at búsetast í Norðuroyrum. Hann var eldhugaður fyri málinum, og hann hevði gott samlag við Jóannes Patursson, ið var høvuðs- stuðulin í háskúlamálinum. Simun í Vági hevði samstarv við nøgv fólk gjøgnum ungmannafeløg og fólkafundarhald. Tað hevur verið hann, sum hevur ruddað síðtíð fyri skúlanum her norðuri við at tala menn til rættis um valið av bygð, og Jóan Petur hevur stuðlað hesum hugskoti. Heimini hjá hesum báðum monnum komu síðan at fáa al- stóran týðning fyri háskúlan. Mong onnur stóðu skúlanum nær, meðan hann var á Borðoyinni, har Sigrid Lützen var ein hin fremsta, men eisini á bygð voru góðir stuðlar og væl- vildarfólk, t.d. Simun P. Rasmussen (Konoy) og bygdarmaður hansara Andrias Seyðberg, umframt mong onnur í øðrum bygdom í Norðuroyrum.

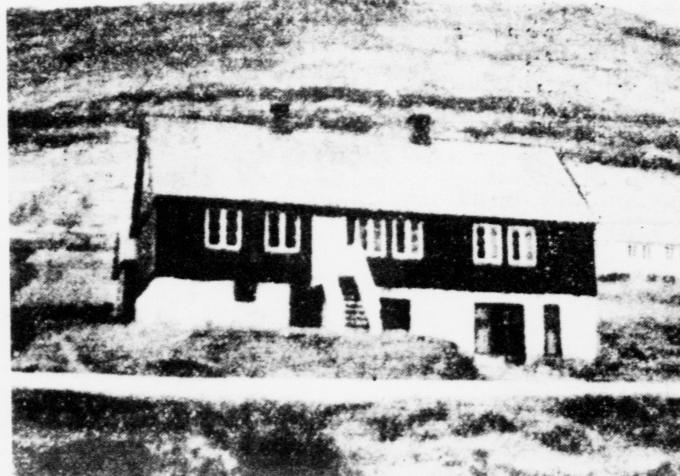
Fyrst í oktober varð fundur hildin í Meinig- heitshúsinum í Havn, har Simun Skarð, sum hann nú nevndi seg, helt røðu fyri fullum húsi og greiddi frá ætlanini, sum hann og Rasmus úr Vágum høvdu. Í røðuni umtalaði hann stuðul Føroya í saman-

burði við onnur lond í for- tíð og samtíð og legði dent á, hvussu alneyðugt tað var í eini so stórar broytingartíð, sum nú var komin víða um, at Føroya fólk gjørdist vakið og upp- lýst fyri at kunna standa imóti tí illa og at kunna velja tað góða, sum átti livskraft í sær, so at Fø- oya tjóð kundi lyftast upp og tá kunna anda í reinari luft.

Háskúlafólkini

Simun varð føddur á Skarði 3. mai 1872. For- eldur hansara voru Jo- hannes Johannesen, kongsbóndi, og Elsa, fødd Matras, av Viðareidi. Í 1892 hevði hann verið bið- in um at vera fyrribils lær- ari á Kunoyinni, fór síðan á læraraskúlan í Tórshavn í 1893 og tók prógv í 1896. Hesi ár voru mitt í fø- ringafelagstíðini. Í 1896-98 var hann á Askov fólkaháskúla og skúlaárið 1898-99 á læraraháskúla- anum í keypmannahavn. Hann stjórnaði Føroya Fólkaháskúla frá byrjan til 1942. Hansara lærug- greinir voru mest søga, mál og bókmentir.

Rasmus varð føddur í Miðvági 13. august 1871. Foreldur hansara voru Jo- hannes Rasmussen, kongsbóndi, og Ata, fødd Haraldsen, í Miðvági. Hann fór á Vallekilde há- skúla í 1892, lærði síðan

Á Stongunum. Í hesum húsum byrjaði Føroya Fólkaháskúli virki sít 1. november 1899